

Turkish Studies Social Sciences

Volume 14 Issue 2, 2019, p. 167-177

DOI: 10.7827/TurkishStudies.14521

ISSN: 2667-5617

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş: Kasım 2018*

✓ *Accepted/Kabul: Nisan 2019*

✍ *Referees/Hakemler: Dr. Öğr. Üyesi Minara ALİYEVA ÇINAR - Dr. Öğr. Üyesi Münire BAYSAN*

This article was checked by iThenticate.

TUTAKLI ZARİF TÜRK'ÜN HİKÂYE DAĞARCIĞI VE ÜREYZE NİSA HANIM İLE HÜSEYİN BEY HİKÂYESİ*

Hülya TAŞ**

ÖZET

Türk Halk Hikâyeleri Türk edebiyatı içinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar gelen bu anlatım türü özellikle İç Anadolu ve Doğu Anadolu bölgelerinde, kitle iletişim araçlarının yaygın olmadığı zamanlarda, uzun kış gecelerinde köy odalarında, kahvehanelerde, düğünlerde anlatılan hikâyeler, söylenen türküler ve oynanan oyunlarla sözlü kültür geleneği yaşatılmaktaydı. Yirmibirinci yüzyıla kadar devam eden bu gelenek, içinde yaşadığımız toplumumuzun ihtiyaçlarına göre şekillenerek canlılığını sürdürmeye çalışmaktadır.

Bursa'da yaşayan ve halk hikâyesi anlatma geleneğine bağlı bir hikâye anlatıcısı olan Zarif Türk, Sivas'ın Zara ilçesinde doğmuş, doğum yeri nüfus kâğıdına 1931 Ağrı Tutak olarak geçmiştir. Bir kız kardeşi olan Zarif Türk 1952 yılında evlenmiş ve sekiz çocuğu olmuştur. Tutak'ta rençberlik yapan düğünlerde, köy odasında usta malı hikâyeler anlatan Zarif Türk 1999 yılında Bursa'ya göç etmiştir. Okuma ve yazması olmayan, çocukken görme yeteneğini büyük ölçüde kaybeden, saz çalmasını bilmeyen Terekeme/Karapapak Türkü Zarif Türk'ten altı hikâye derlenmiştir. Bu hikâyeler Erçişli Emrah ve Selvihan, Lâtif Şah, Sevdakâr, Üreyze Nisa Hanım ve Hüseyin Bey, Yaralı Mahmut ve Zülâl Şah ve İbrahim Bey hikâyesidir. Bu çalışmada, hikâyelerden masal özellikleri daha fazla olan, anlatımı beş saat süren Üreyze Nisa Hanım ile Hüseyin Bey hikâyesinin epizotları, zaman, mekân, şahıs kadrosu, dil ve üslup özellikleri, devrik cümleler, diyaloglu anlatım, soru- cevaplı anlatım, ara sözler, anlatım kalıpları-formeller incelenmektedir.

* Bu makale 17-21 Ekim 2018 tarihinde Buhara'da yapılan İNCOSSE International Congress on Social Sciens III. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde Tutaklı Zarif Türk'ün Hikâye Dağarcığı ve Üreyze Nisa Hanım İle Hüseyin Bey Hikâyesi başlıklı bildirinin (Tutaklı Zarif Türk'ten Derlenen Halk Hikâyeleri adlı kitaptan yararlanılarak) güncellenmiş şeklinden oluşmaktadır.

** Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı, E-posta: htas@uludag.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Ağrı, Tutak, Halk Hikâyesi, Üreyze Nisa Hanım ve Hüseyin Bey, Zarif Türk

THE STORY COLLECTION OF ZARİF TÜRK AND THE STORY OF NİSA HANIM AND HÜSEYİN BEY

ABSTRACT

The Folk tales has a privileged place in Turkish literature. These narratives that has been relayed from one generation to another is especially important in Central and Eastern Anatolia. Before rapid technologic progress altered the life, folk tales that are told in long winter nights in “köy odaları”, “kahvehaneler” and weddings, folk songs and folk games kept the folk culture alive. This tradition that survived into the 21th century is still alive though lost most of its glamour.

Zarif Türk, a traditional folk tale teller was born in Zara county of Sivas but it was written as 1931 Ağrı Tutak in his ID paper. Zarif Türk was wed in 1952 and had eight children from this wedding and he had also a sister. Zarif Tutak worked as a farmer and told folk tales on occasions. He migrated to Bursa in 1999. He was of Terekeme/Karapapak origin, illiterate, did not how to play saz and lost most of his eye-sight while he was a child. Six folk tales were compiled from him, these are “Ercişli Emrah and Selvihan”, “Lâtif Şah”, “Sevdakâr”, “Üreyze Nisa Hanım and Hüseyin Bey”, “Yaralı Mahmut ve Zülâl Şah” and “İbrahim Bey”. In this study, “Üreyze Nisa Hanım and Hüseyin Bey” tale, which is five hours long has some fantastic elements, will be examined according to its episodes, setting, characters, style, inverted sentences, dialogues, answers and questions, digressions, tropes and proverbs.

STRUCTURED ABSTRACT

1. Zarif Türk’s Youth

During the childhood and youth of Zarif Türk, there had been many eminent folk poets in Ağrı, Kars and Erzurum. While Zarif Türk lives in Tutak, his uncle enjoys listening Çıldırılı Âşık Şenliği and tells his excitement in many occasions. Impressed by his uncle, Zarif Türk begins to try memorising everything he heard when he was thirteen. His voice receives appreciation, he sings in weddings and *kahvehanes*. He begins telling stories after he was twenty five.

He wanted to learn how to play saz but discouraged by the people around him who claimed playing saz was a sin. Even though he did not play, there are many parts written in verses in his stories. The stories told by Zarif Türk are Ercişli Emrah, Selvihan, Lâtif Şah, Sevdakâr, Üreyze Nisa Hanım and Hüseyin Bey, Yaralı Mahmut and Zülâl Şah and İbrahim Bey.

2. Review of the Story

2.1. Episodic Structure of the Story

2.1.1 Episode of Preparation

2.1.1.1 Presentation of the Families of the Heroes

Şeyh oğlu Şah Abbas is the ruler of Esfehan Hayrinisa Hanım is the daughter of Sadrazam Abdullah. Üreyze Nisa Hanım is Lele's daughter and lives in a villa in Esfehan.

2.1.1.2. The Birth of the Hero

Şah Abbas, become guest in a house in Lut City in dervish disguise with his Lele. He takes a liking in Hayrinisa Hanım and weds with her. Early in the morning, he gives two scarf to Hayrinisa Hanım. He told her to wear the golden lining scarf on his arm, if she gives birth to a son and wear the silver lining scarf on her head if she gives birth to a daughter.

2.1.1.3 The Naming of the Hero

Şah Abbas has a son. He is named Hüseyin. One day, while playing with his friends, Hüseyin and Keloğlan has an argument. Keloğlan's mother tells Hüseyin that his father was not the Sadrazam.

2.1.1.4. The Exile of the Hero

Hüseyin learns from his mother that his father was Şah Abbas. With a scarf on his arm and his saz in his arms he begins his journey to find his father. Şah Abbas and his Lele get hungry after they left Hayrinisa Hanım and become guests of a shepherd. They dine on mutton the shepherd brought. The shepherd asks their names. They says their names are Dervish Abbas and Dervish Abdullah.

2.1.1.5. The Encounter of the Hero and His Beloved

During his journey, Hüseyin meets with Üreyze Nisa Hanım. After Hüseyin played saz, they quickly fall in love with each other.

2.1.1.6. The Separation of the Hero from his Beloved

Hero leaves Üreyze Nisa Hanım and goes to Isfahan in order to find his father. He becomes apprentice to Gannet the Halva-maker

2.1.1.7 The Wedding of the Hero

Üreyze Hanım encounters Hüseyin Bey during his tour in the city with phaeton and faints. She learns his work place and has three tunnels dug from her villa to Hüseyin Bey's workplace. They wed.

2.1.1.8 Hero's Encounter with Obstacle

Şah Abbas orders everyone in the city to put out lights at night. Oblivious to this order, Hüseyin Bey stays late at night at work. Şah Abbas and his Lele in dervish disguise see the light and visit Hüseyin's workplace. While they are having a conversation, Üreyze Nisa Hanım sends one of her concubines and invite them to their home. Şah Abbas and his Lele goes to Hüseyin's house. A concubine named Loto is gifted for a night to Şah Abbas.

2.1.1.9 Conclusion

In the morning, Şah Abbas teases the Lele. The Lele gets angry and demands permission from Şah Abbas to be the ruler for just three hours. His wish granted, he declares he would hang Hüseyin and Üreyze Nisa Hanım. Hüseyin Bey takes his shirt off before his execution. Şah Abbas sees the scarf that he gifted Hyrinnisa Hanım long ago in Hüseyin's arm and realises he is his son, he cancels the execution. Hüseyin and Üreyze Hanım hold a wedding for forty days and forty nights. Şah Abbas makes Sadrazam Abdullah Bey his vizier and calls Hayrinisa Hanım his side. They all live together.

2.2. Time, Setting and Characters

The story take place in Tbilisi, the capital city of Georgia, Isfahan, one of the most prominent cities of Iran and Lut, which is located between Israel and Palestine. There no detailed account of these cities in the story. The time of the story is not specified but it can be assumed that the story takes place in Şah Abbas' reign, in the sixteenth and seventeenth centuries.

2.3 Folk Songs and Poems in the Story

2.3.1. Independent Poems

There are seven verses belong to Hüseyin Şah in the story. They are written in 4+4 or 6+5 syllabic meter. In total, there are nineteen verses.

2.3.2. Encounters

People who encounter one other	The number of Encounters	The number of verses
Mother-Hayrinsa	1	3+3 = 6
Üreyze Nisa-Hüseyin Bey	1	2+2 = 4
Gannet the Halva-Maker- Hüseyin	1	1+1 =2
		Total =12

Eastern Anatolia is rich in oral culture, minstrel literature and folk tales. In order to protect this cultural heritage, UNESCO issued in October 17, 2003 in thirty second general conference, "intangible cultural heritage contract". One of the articles in this contract is the protection of oral culture products. By memorising and telling the Story of Üreyze Nisa Hanım and Hüseyin Bey, and many other stories, Zarif Türk has served as a carrier of oral culture traditions.

Keywords: Ağrı, Tutak, Folk Tales, Üreyze Nisa Hanım ve Hüseyin Bey, Zarif Türk.

Giriş

Tutak Doğu Anadolu bölgesinde yer alan Ağrı iline bağlı bir ilçedir. Bu ilçeye bağlı dört mahalle bulunmaktadır. 2017 verilerine göre nüfus sayısı 30.699'dur. (URL , 10.11.2018, 15.00)

Tarih boyunca çeşitli medeniyetlerin ve dinlerin etkisinde kalan Tutak 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşlarında Rusların işgaline uğramış 1878 Ayastefanos Antlaşmasıyla tekrar Osmanlı topraklarına

katılmıştır. Bu bölgede yaşanan savaşlar, mezalimler nesilden nesile aktararak günümüze kadar gelmiştir.

Tutak'ta doğup yaşamının büyük bir kısmını Tutak'ta geçiren Karapapak Türkü Zarif Türk Kafkasya göçmeni bir aileye mensuptur. Zarif Türk'ün Büyük dedesi Mahmut Türk¹ 93² harbinden sonra ailece Kars'a göç etmişlerdir. “Böyüh dedem Mahmut önce Kafkasya'dan göç edip Kars'ın Çıldır ilçesine bağlı Çayıçi, ordan da Sevik göyüne gelip yerleşmiş. O zamanlar Kars, Kağızman, Ardahan, Ağrı bütün Rusya'nın elindeymiş. Savaşı emicem Seyfullah bize annatırdı deyerdi ki: Beni ata bindirdiler. İkki gat yatağı bir camışın sırtına bağladılar. Murat nehrinden geçerek göyden geçmeye başladih. Böyüh dedemin üç gardaşını Ehmet, Ali, Kahraman'ı esgere almışlar. Göye gelen gomutana Dedem Mahmut deyer ki: Sen üçünü de esgere alırsin. Ben yaşlı bir adamım. Dört gızım var. Ben ne yapım. Gomutan dedemi dinlemir. Ali dedem Hacıhüsam'ın bölüğünde Abdulkadir Bey'in komutasında esger olir.”

Mahmut Dede vefat edip ailenin başında da kimse kalmayınca Zarif Türk'ün dedesi Ali Türk askerlikten kaçır. “Dedem Ali elinde tüfeng ile esgerlikten kaçır. Deyer ki; iki gardaşım esger, Oğul, uşağa ben sahip olim. Esmer köyüne gelir. Burda Atkesenoğulları'na misafir olir. Seferberlikte burayı üs yapmışlar. Gapının öğüne geldim, deyer. Kor Hüseyin Paşa'nın³ esgerleri beni gapının önünde yahaladılar. Tüfengi almak istediler. Ona tüfengin dipçigi ile vurdum. Tüfengi gurtardım, deyer. İçeri girir. Atkesenlilerin böyüh bir odası vardı. Bu oda hâlâ durir. Odanın alt tarağında gayve ocağı vardı. Soba yohtu o zaman. O ocaklar evin içini de ısıtırdı. O ocakta elimi ısıttım. Bir bahtım ki Kor Hüseyin Paşa ele odanın göşesinde çıkıntılı yerde otirir. Tüfengi de yanima goydum. Beni görünce tüfengi aldı, yanına dayadı. Ellerim ısındıhtan sonra tüfenge elimi attım. Kor Hüseyin Paşa gımlıdamadı. Eger ki oda elini tüfenge elini atsa idi onu orda vuracahtım deyer. O sırada köyde İbrahim'in babası Hüseyin Efendi kapıyı açır “Ali usta, gel ehmek ye. Atını da tavlaya çehdim” deyer. Ben galhtım elime tüfengi aldım. Kor Hüseyin paşa bi daha da gözüme görünmedi. Ehmeği yedim, içeri girdim. Atıma bir bahim, dedim. Böyüh bir ahır var. 30-40 ayah böyühlüğünde. Orda atlar sıralanmış arpa, tahıl. Yer yurt bütün köy kürt alayı⁴. Köylüsü Hüseyin efendi demiş ki : “Ali usta ahan at, ahan, arpa, buğday var. Sen atını ve silahını burda muhafaza et. Biz daha garişamayız”. Babam deyer ki gece tavlanın öğüne taşlari yığdım. Atın öğünde oturdum, tüfeng elimde. Bazen yattım, bazen galhtım. İki de bir Kürtler gelip kapıyı tehmelirler elimdeki silahı almak için. Dirdim ki “Gapıyı tehmelemeyin yohsa hepizi vururum”. Neyse sabah oldi. Galhtım ata bindim. Bahtım Kor Hüseyin Paşa pencereden bahir. Beni gördi. Pencereyi açtı. Esgerlere bağırđı. “Niye elinden tüfengi almadız”. Ben ordan ele kaçtım ki...”

Ali Türk dağınık olan ailesini toplar. Ermeniler'den ve Ruslardan kaçmak için yola çıkarlar. “Malazgirt'den geçip Yaramuş, Sarıkaya köylerine geldih. Orada bir ay galdih. Ermeniler gırılmış, bu köylerden yeni kaçmışlar. Ot, saman bol. Öküzleri yedirdim, içirdim guvvetlendirdim. Havalalar düştü. Kış bastı, deyer. Rus geriledi, gelmedi. Gışı orda kaldık. Sonra bir heber gelir ki Urus yahlaşmış Malazgirt'ten aşağıya inmiş. Böyüh gatırlara Urus gadanası dirlerdi. İki böyüh camışın üstüne iki kat yatak bağladih, yola çıktık, deyer. Muş'un Urşan köyü gelirler. Badişah suyunu geçirler. Deyer ki Onun suyu da ele ahir ki adamı alır götürür. Bahar yeni acılmış, garlar erimiş. Nenem dutmuş bu dişi camısı sağmış. Çalı çırpı toplamış. Bir tava sütü gaynatmış. İçine ehmeğ doğrayıp, yemişler. Molla İsmail de tepede gözçü imiş. Demiş ki “Galgın milleti gurtarin, Urus bastı”. Ele tavanın sütünü çevirdik, ocağa

¹ Mahmut Türk'ün Ali, Seyfullah, Muhammed, Osman isminde dört oğlu vardır. Zarif Türk'ün dedesi Ali Türk'tür.

²1877-1878 yıllarında Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusya arasında yapılan savaş Rumi takvimde 1293 tarihine denk geldiği için halk arasında 93 harbi olarak geçer.

³Kör Hüseyin Paşa'da Hayderanlı aşiretinin reisidir. Bk. Dr Karataş, Yakup; Kul, Eyüp “XIX. Yüzyıl Sonlarında Bayezid Sancağı'ndaki Aşiretler ve İskân Politikası” A. Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 48 Erzurum 2012 s. 352-353.

⁴ Hamidiye Hafif Süvari Alayları Doğu Anadolu'da merkezi otoritenin sağlanması devletinin etkin olacağı yeni bir sosyo-politik dengenin kurulması, aşiretlerin esgeri gücünden faydalanılması, bölgede Ermeniler'in sürdürdüğü faaliyetlerin engellenmesi ve muhtemel bir Rus saldırısına karşı bölge savunmasının güçlendirilmesi için teşkil edilmiştir. Bk. Eraslan, Cemzi “Hamidiye Alayları” TDV İslam Ansiklopedisi, Yıl: 1997, cilt: 15, sayfa: 462-464.

bahmadık, deyer. Yalnız arabanın içinde bir geçe vardı. O geçeyi arabanın üstüne attım. Ondan sonra uşahları doldurdum. Ben de tüfengi boynuma tahtım. Arabayı vurdum suya. Su ele ahırdı ki, arabanın üstüne çıhdı. Allah bizi gorudu. Neyse çamışlarda guvvetli idi, yüzdü çıhtı. Biz Urus'lardan gurdahtıh. Bu sudan geçerken giminin atı gaçir, gimi geçir, gimi boğulir. Ümmühan'lılardan Ellez vardı. Şaşırđı atına binemedi. Urus önüne gatti. Goluna gılıçla bir vurir, golu düşir. Lâtif hoca vardı. Onun da boynuna vurmuşlar. Gardaşı Beşir'i de gılıçlamışlar. Onlar orada şehit olmuşlar .”

Ali Dede ve ailesi aylar süren yolculuktan sonra Sivas'ın⁵ Ulaş İlçesine bağlı Tutmaç köyüne gelirler. Uzun bir süre burada kalırlar. “Köy boşalmış. Evler bomboş ... Ermeni'yi gırmuşlar. Ele bir eve girdih ki at bin, cirit oyna. Orda babam, emicem çoh çalışırlar. Demircilik yapirler. Çiftlerin sapanlarına kotan denir. Onlari yapirlermiş.” Cumhuriyet ilan edilene kadar Türk ailesi Tutmaç köyünde kalır.⁶

Zarif Türk'ün annesi Şükriye Hanım ile babası Mehmet Bey burada evlenirler. Çiftin bir kızları olur, ancak ölür. Savaşın sona ermesiyle Türk ailesi ve Zarif Türk'e hamile olan annesi Ağrı'ya dönmek için eşyalarını at arabasına yükleyip yola çıkarlar. Sivas'ın Zara ilçesine geldiklerinde arabanın yayı eğilir. Yay düzeltmek isterken yay kırılır. Bu sırada Zarif Türk'ün annesi Şükriye Hanım'ın doğum sancısı tutar. Şükriye Hanım Zara'da doğum yapar. Zara'da doğduğu içinde doğan bu çocuğa Zarif ismini koyarlar. At arabası ile bir ayda Tutak'a varırlar. Zarif Türk'ün nüfus kâğıdında doğum tarihi 22.01.1931 olarak yazılıdır. Ancak Zarif Türk iki yaşında nüfus kâğıdının çıkarıldığını aslında 1929 doğumlu olduğunu ifade etmektedir.

Zarif Türk 1952 yılında Tutak'ta açılan ilkokula da, askerliğe de gözlerinden dolayı gidememiştir. Zamanını genellikle gündüz köyde tarlada çalışarak akşamları da Akif ve Yaşar Bey'in köy odasında hikâyeye dinleyerek, düğünlerde türkü söyleyerek geçirmiştir.

1952 yılında Zarif Türk amcasının kızı Dilber hanımı üç kere istemiş, Dilber hanımın annesi ve babası kızları 16 yaşında olduğu için vermek istemeyince Dilber Hanımı kaçırmış sonra da evlenmişlerdir. Bu evlilikten 8 çocukları olmuştur. 1999 yılında Bursa'ya gelen Zarif Türk, Pir Emir Mahallesi'nde eşi Dilber Hanım, oğlu, gelini ve üç torunuyla birlikte yaşamaktadır

1.Zarif Türk'ün Hikâyeciliği

Zarif Türk'ün çocukluk ve gençlik yıllarında Ağrı, Kars ve Erzurum'da güçlü halk âşıkları bulunmaktadır. Tutak'ta⁷ yaşayan Zarif Türk, amcasının Çıldırlı Âşık Şenliği dinlemesi ve ona duyduğu hayranlığı sık sık dile getirmesi Zarif Türk'ü etkiler ve 13 yaşından itibaren duyduğu her şeyi hıfzeta çaba gösterir. Sesi güzel olduğu için düğünlerde, kahvehanelerde türkü söyler, yirmi beş yaşından sonra da hikâyeye anlatmaya başlar.

Zarif Türk saz çalmasını öğrenmek istemiş ancak çevresindekilerin günah demeleri onun öğrenme şevkini kırmıştır. Saz çalmasını bilmemesine rağmen anlattığı hikâyelerde manzum kısımlar

⁵ 93 savaşlarından sonra Kars'ın Ruslar'da kalması üzerine Mihralı Bey'e bağlı olan birlikleri teşkil eden Karapapaklar Sivas'a göçer. Bk. Aslan, Ensar, Çıldırlı Âşık Şenlik Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri İnceleme-Metin-Sözlük, Atatürk Üniversitesi Yayınları, s.5.

⁶ Bu güç dengesi içerisinde 1800'ü yıllardan itibaren genelde Osmanlı Devleti orduları yanında savaştıklarından yenilgilere bağlı olarak Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmışlardır. Karapapak/Terekeme Türklerinin 1807, 1854-1855, 1878-1881, 1914-1924 yılları arasında kitleler halinde göç ettikleri bilinmektedir. Rusların Kafkaslarda hâkim olmasından sonra Karapapak/Terekeme Türklerinin ana vatanı olan Borçalı Bölgesi Gürcistan'a, Kazak-Şemşeddin Bölgesi Azerbaycan'a, Dilican Bölgesi de Ermenistan'a bağlanmıştır. Ermenistan topraklarındaki Karapapaklar ise daha sonra Azerbaycan ve Anadolu'ya göç etmiştir. Karapapak/Terekeme Türkleri Kafkasya'dan Anadolu'ya göçleri ile çoğu Kars, Ardahan başta olmak üzere Ağrı-Tutak, Muş-Bulanık, Sivas-Kangal, Tokat, Amasya, Yozgat, Adana köylerine yerleşmiştir. Tarihi süreç içerisinde de iş, eğitim vb. nedenlerle İstanbul, Ankara, Bursa, İzmir, Sakarya, İzmit vb. büyük şehirlere göç etmişlerdir. Bk. Yılmaz, Salih “Kafkasya Topraklarında Karapapak / Terekeme Türkleri kimdir?” Yeni Türkiye 78 Temmuz- Aralık 2015 yıl: 21s. 176. ⁷Ağrı Tutak'ta pek çok âşık bulunmasına rağmen burada âşıklar bayramı yapılmamıştır. Bk. Sakaoğlu, Saim, Âşık Edebiyatı Araştırmaları, Doğu Anadolu'da Âşık Toplantıları, “Geleneksel I. Ağrı Âşıklar Bayramı”, 2014, s. 654.

fazladır. Zarif Türk'ün anlattığı hikâyeler Ercişli Emrah ve Selvihan, Lâtif Şah, Sevdakâr, Üreyze Nisa Hanım ve Hüseyin Bey, Yaralı Mahmut ve Zülâl Şah ve İbrahim Bey'dir.

2. Hikâyenin İncelenmesi

2.1.Hikâyenin Epizot Yapısı Yapısı⁸

2.1.1 Hazırlık Epizotu

2.1.1.1Kahramanların Ailelerin Tanıtılması

Şeyh oğlu Şah Abbas, İsfahan şehrinin hükümdarıdır. Padişahın Abdullah Lele adlı bir veziri vardır.

2.1.1.2. Kahramanın Doğumu

İsfahan şehrinin Padişahı Şah Abbas, derviş kılığına girip⁹ Lelesiyle dolaşırken hava kararır. Geri dönemeyecekleri için Lut şehrinde bir eve konuk olurlar. Kendilerine hizmet eden Sadrazam Abdullah Bey'in kızı Hayrinsa Hanım'ın boynunu Şah Abbas beğenir ve Sadrazam'dan Hayrinsa Hanım'ı ister. Sadrazam kızını vermeyi kabul edince kendilerine ikram edilen yemekleri yerler. Şah Abbas ile Hayrinsa Hanım'ın o gece nikâhı kıyılır. Şah Abbas sabah oradan ayrılmadan Hayrinsa Hanım'a iki bez bant verir. Oğlu olursa altın işlemeli olan bezi koluna takmasını, kızı olursa gümüş bez bandı saçına takmasını söyler.

Şah Abbas ve Lelesi, Sadrazam Abdullah Bey'in evinden ayrıldıklarında karınları acıkır ve bir çobanın kestiği koyunu yerler. Çoban ayrılırken misafirlerine isimlerini sorar. Şah Abbas isminin Derviş Abbas, Lele de Derviş Abdullah olduğunu söyler.

2.1.1.3. Kahramana Ad Verilmesi

Şah Abbas'ın bir oğlu olur. İsmi Hüseyin koyarlar. Hüseyin arkadaşları ile aşık oyunu oynarken Keloğlan ile tartışır. Keloğlan'ın annesi Hüseyin'e babasının Abdurrahman Bey olmadığını söyler.

2.1.1.4.Kahramanın Gurbete Çıkması

Hüseyin, annesinden babasının Şeyhoğlu Abbas olduğunu öğrenir. Koluna takılan bez bantla ve eline aldığı sazı ile babasını aramaya çıkar.

2.1.1.5. Kahramanın Sevgili ile Karşılaşması

Yola çıkan Hüseyin, Üreyze Nisa Hanım'ın konağına rastlar. Orada saz çalan Hüseyin'e Üreyze Nisa Hanım âşık olur. Hüseyin de onu sever.

2.1.1.6. Kahramanın Sevgiliden Ayrılması

Kahraman babasını aramak için Üreyze Nisa Hanım'ı bırakarak İsfahan şehrine gider. İsfahan'da Helvacı Gannet'in dükkânında çırak olarak çalışmaya başlar.

⁸ *Ali Berat Alptekin* Üreyze Nisa Hanım ve Hüseyin Bey Hikâyesi'nin Hasan Turan tarafından anlatıldığı Halk Hikayelerinin Motif yapısı adlı kitabında belirtilmiştir. Ancak bu hikâyenin metnine ulaşamadığı için karşılaştırma yapılamamıştır. *Bk. Alptekin, Ali Berat, Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, s. 101. Aynı bilgiye Bayram Durbilmez'in, *Gelenekli Türk Anlatıları*, Ötüken Yayınları, Ankara 2017, s. 23'te yer verilmiştir.

⁹ Türler arasında kimliğin gizlenmesi izlemek, yüzyıllar ve bin yıllar içinde olağanüstülüklerin takibi anlamına gelir. *Bk. Önal M. Naci, Halk Anlatılarında kahramanın kimliğini gizlenmesi, Turkish Studies Turkish Studies International Peridiocal For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic volume 5/1 winter 2010, s. 1272-1285, Gökbulut, Burak Tahir İle Zühre Hikâyesi (Kıbrıs Türk Varyantı)nın Yapı Bakımından İncelenmesi, Turkish Studies Turkish Studies International Peridiocal Fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2009, 4/3, s.976-990.*

2.1.1.7. Kahramanın Evlenmesi

Faytonla İsfahan şehrini gezmeye çıkan Üreyze Nisa Hanım Hüseyin Bey'i görünce düşüp bayılır. Üreyze Nisa Hanım Hüseyin'in çalıştığı yeri öğrenir. Kendi konağından helvacı Gannet'in dükkânına kadar üç günde lağım yolu açtırır. Helvacı Gannet ile Hüseyin Bey açılan yoldan giderek Üreyze Nisa Hanım'ın konağına varırlar. Birbirlerini seven gençleri evlendirmek için Helvacı Gannet konağa bir hoca götürür Hüseyin ile Üreyze Nisa Hanım'ın nikâhını kıydırır.

2.1.1.8 Kahramanın Engelle Karşılaşması

Şah Abbas bir gece herkesin çıraklarını söndürmesini emreder. Hüseyin Bey bu emri duymaz ve gece dükkânda kalıp hesap yapar. Şah Abbas ile Lelesi derviş kıyafeti ile gezerken ışığı görüp dükkâna gelirler. Burada sohbet ederken Üreyze Nisa Hanım Hüseyin Bey'in konağa gelmesini söylemesi için cariyeye gönderir. Hüseyin Bey misafiri olduğu için gelemeyeceğini bildirir. İkinci gecede aynı şey tekrarlanır. Üçüncü gece Üreyze Nisa Hanım cariyeliği ile misafirlerini de konağa davet edince Hüseyin Bey Şah Abbas ve Lele'yi de konağa götürür. Üreyze Nisa Hanım'ın babası Lele'de böylece durumu öğrenir. Gece konakta kalan Lele'nin yanında Loto Peri isminde bir cariyeye, Şah Abbas'ın yanında da başka bir cariyeye kalır.

2.1.1.9 Sonuç

Sabah olunca Şah Abbas, kızını Hüseyin Bey ile gören Lele ile dalga geçer. Buna çok kızan Lele padişahın, üç saat kendisi padişah yapmasını ister. Padişah izni verir. O da Hüseyin'i ve Üreyze Nisa Hanım'ı asacağı söyler. Hüseyin Bey asılacakken gömleğini çıkarır. Padişah Hüseyin'in kolundaki bez bandı görünce oğlu olduğunu anlar. Asılmaktan kurtarır. Hüseyin ile Üreyze Nisa Hanım'ın kırk gün kırk gece düğünü yapılır. Padişah Sadrazam Abdullah Bey'i vezir yapar. Hayrinsa Hanım'ı da sarayına davet eder. Kendi de hanımını yanına alır.

2.2. Zaman, Mekân, Şahıs Kadrosu

Olayların geçtiği mekânlar: İran'ın en büyük şehirlerinden biri olan İsfahan ve Filistin ve İsrail arasında yer alan Lut şehrinde geçmektedir.

İsim olarak geçen bu mekânlarla ilgili herhangi bir teferruata ya da tasvire yer verilmemektedir. (Tökel 2007: 788)

Zaman: Hikâyede geçen olaylar tarihi kronolojiye göre Şah Abbas'ın hükümdar olduğu 16 yüzyılın ikinci yarısı ile 17 yüzyıldır.

Üreyze Nisa Hanım ile Hüseyin Bey Hikâyesi'nin Şahıs Kadrosu

Şah oğlu Şeyh Abbas	İsfahan şehrinin şahı
Hüseyin	Şah Abbas'ın oğlu
Hayrinsa Hanım	Hüseyin'in annesi
Gannet	Helvacı
Üreyze Nisa Hanım	Lele'nin kızı
Lele	Şeyh Abbas'ın veziri. (Abdullah Lele)
Sadrazam	Abdurraman Bey
Derviş Abbas	Şah Abbas
Derviş Abdullah	Lele
Loto Peri	Lele ile birlikte olan cariyeye
Keloğlan	Hüseyin'in arkadaşı
Keloğlan'ın Annesi	Gerçekleri söyleyen kişi
Çoban, cellat, cariyeler	Yardımcı kişiler

2.3 Hikâyelerdeki Türküler / Şiirler

2.3.1. Müstakil Şiirler

Hüseyin Şah'a ait toplam 7 dörtlük bulunmaktadır. Dörtlüklerde 4+4= 8'li ve 6+5=11'li hece vezni kullanılmıştır. Toplam dörtlük sayısı 19'dur.

2.3.2. Karşılaşmalar

Karşılaşanlar	Karşılaşma Sayısı	Dörtlük Sayısı
Anne-Hayrinsa	1	3+3 = 6
Üreyze Nisa-Hüseyin Bey	1	2+2 = 4
Helvacı Gannet- Hüseyin	1	1+1 =2
		Toplam =12

3.Dil ve Üslup Özellikleri

3.1.Devrik cümle: Yükleme sonda olmayan, cümleler hikâyede çok görülmektedir. “Atlarına gement vurdu, indiler atlardan.” “Geldi, geldi, geldi elli numaralı tükânın öğüne.” “ Gürültü bir şey yohtur bizim evde.”

3.2. Diyalogla anlatım: Hikâyeci hikâyede yer alan kişileri karşılıklı konuşturmuştur.

Keloğlan'ın annesi deyer ki:

-Sen doğru adam olsan gider de babanı bulursun.

-Niye benim babam yoh mu? Ben babamın evladı değil miyim?

-Yoh. Sadrezam Abdurrahman Bey senin deden.

3.3.Soru cevaplı anlatım: Hikâyeci dinleyicilerin dikkatini çekmek için kendi soru sorar, kendi cevap verir.

“ Gapının önünde durdular, gapıya vurdular. İçeriden çıkan adam kim idi? Sadrazam Abdurrahman Bey”.

3.4.Ara sözler: Dinleyicilerin dikkatini çekmek ve eğitmek amacıyla ara sözlere verilir.

“Yemeh yaptılar Hüseyin Bey'i yedirdiler, içirdiler, doyurdular”. (Sizin bene gösterdiğiniz gibi yüzüne gülerler, Allah razı olsun sizden. Sizin gibi izzet ikram ederler.)

“Gızlaaar! Bir faydon sesleyin. Faydonla bir İsfahan şehrini gezim.” (O zaman devrinde faydonlar vardı, at devriydi.)

3.5. Formeller

Masalların belirli yerlerinde bir takım sözler vardır. Bu sözler masalın başlamasından önce görülür ve yine asıl olayların bitmesinden sonrada devam eder. Bir kalıptan çıkmış bu sözlere formel/ kalıp ifadeler denir.(Sakaoğlu 1999: 57) Bu hikâyede de Dinleyicileri hikâyeye Anlatıcının dinleyicileri hazırlamak için söylediği formeller/ kalıp ifadeler masallarda olduğu gibi bu hikâyede de az da olsa kullanılmıştır.

3.5.1. Giriş formeli: “İran'ın İsfahan şehrinde Padişah oğlu Şeyh Abbas vardı.” diyerek hikâyeye hemen başlanmıştır. .

3.5.2. Hikâyeyi bağlayış formeli-Geçiş Formeli: Bir olaydan başka bir olaya geçişte kullanılan formeldir.

“ Oy zalım gızı siz bene niye haber etmediniz .” dedi. Gece gündüz ah çekip ağladı. Eh kız orda ağlasın. Helvacı sabah tükânın önüne geldi.”

3.5.3. Bitiş formeli: Zarif Türk, hikâyeyi kısa bir cümle ile bitirmiştir.

“Hikâyemiz burda sona erdi”

3.6. Sayı Formelleri: 40 ülkenin haracı,40 gün 40 gece toy, dokuz ay, on bir yaş, on sekiz, 40 kat konak, 40 carıye.

3.7. Abartma: Yemeklerin gohusuna gökte uçan guşlar da havaslanirdi”

3.8. Deyim: Gözü düşmek, ana sütü gibi helal olmak

3.9. Beddualar: Kaddin büküle, gözün döküle, kara bağrın ezile, dizin tutula, evin yıkıla.

Sonuç

Doğu Anadolu Bölgesi sözlü kültür ürünleri bakımından önemli bir yere sahiptir. Halk hikâyeciliği de bu kültürün büyük bir bölümünü teşkil etmektedir. Zarif Türk’ün yetişmesinde de bu kültürün etkisi görülmektedir. Türk, anlattığı halk hikâyelerini düğünlere ve köy odasına gelen âşıklardan öğrenmiştir. Tutak’tan Bursa’ya göç eden Zarif Türk hikâyelerini oturduğu muhitin kahvehanesinde anlatmaya bir süre devam etmiş ancak gençlerin hikâyelerin manzum kısımlarında geçen kelimeleri anlamamaları ve ilgi göstermemeleri üzerine burada hikâyeye anlatmaktan vazgeçmiştir.

Değişen yaşam koşulları karşısında sözlü kültür ürünlerini korumak için 17 Ekim 2003 tarihinde UNESCO 32. Genel konferansında “somut olmayan kültürel miras sözleşmesini” imzalamıştır. Bu sözleşmede yer alan maddelerden biri de sözlü anlatımların ve sözlü geleneklerin korunmasıdır. Zarif Türk’te günümüzde geleneksel sözlü kültür geleneğini özel olarak çağrıldığı yerlerde hikâyelerini anlatarak Bursa’da devam ettirmeye çalışmaktadır

KAYNAKÇA

Alptekin, Ali Berat (1997). Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı, Akçağ Yayınları, Ankara.

Aslan, Ensar (1075). Çıldırli Âşık Şenlik Hayatı, Şiirleri ve Hikâyeleri İnceleme-Metin-Sözlük, Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Durbilmez, Bayram (2017). Gelenekli Türk Anlatıları, Ötüken Yayınları, Ankara.

Eraslan, Cemzi (1997). “Hamidiye Alayları” TDV İslam Ansiklopedisi, C. 15.

Gökbulut, Burak (2009). “Tahir İle Zühre Hikâyesi Kıbrıs Türk Varyantı) nın Yapı Bakımından İncelenmesi”, Turkish Studies Turkish Studies International Peridocial Fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic volume 2009, 4/3, s.976-990.

Karataş, Yakup, Kul, Eyüp (2012). “XIX. Yüzyıl Sonlarında Bayezid Sancağı’ndaki Aşiretler ve İskân Politikası” A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi S. 48.

https://www.nufusu.com/ilce/tutak_agri-nufusu

Sakaoğlu, Saim (1999). Masal Araştırmaları, Akçağ Yayınları.

Sakaoğlu, Saim (2014). Âşık Edebiyatı Araştırmaları, Doğu Anadolu’da Âşık Toplantıları, “Geleneksel I. Ağrı Âşıklar Bayramı”, 2014.

Tökel, Dursun Ali (2007). “Sevdakâr Şah ve Gülenaz Sultan Hikâyesi: Yapısal Açıdan Bir İnceleme” *Turkish Studies- İnternational Peridiocal Fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* volume 2/4 Fall 2007, s.783-794.

Önal M. Naci (2010). “Halk Anlatılarında Kahramanın Kimliğini Gizlenmesi”, *Turkish Studies Turkish Studies İnternational Peridiocal Fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* volume 5/1 winter 2010, s. 1272-1285.

Yılmaz, Salih (2015). “Kafkasya Topraklarında Karapapak / Terekeme Türkleri kimdir?”, *Yeni Türkiye* 78.

FOTOĞRAF

Fotoğraf 1: Zarif TÜRK'ten bir görüntü